

ANALIZA PRIMENE ZAKONA O UPOTREBI ZNAKOVNOG JEZIKA

Desanka Žižić
Mihailo Gordić

Asocijacija
tumača
srpskog
znakovnog
jezika

UJEDINJENE NACIJE
SRBIJA

 AUTONOMIJA
GLAS
UČEŠĆE
Osoba sa invaliditetom u Srbiji

UN Partnership on the Rights of Persons with Disabilities

ILO | OHCHR | UNDESA | UNDP | UNESCO | UNFPA | UNICEF | UN WOMEN | WHO

Analiza primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika se može preuzeti na veb-sajtovima
Gradske organizacije gluвих Beograda – www.gogb.org.rs i
Asocijacije tumača srpskog znakovnog jezika www.atszj.org.rs

Analiza primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika je objavljena u okviru projekta “Autonomija, glas i
učešće osoba sa invaliditetom u Srbiji” koji podržava Partnerstvo Ujedinjenih nacija za prava osoba sa
invaliditetom (UNPRPD).

Analiza primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika

Maj 2019.

Analiza primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika

Autori

Desanka Žižić
Mihailo Gordić

Izdavač

GOGB – Gradska organizacija gluvih Beograda
www.gogb.org.rs

Za izdavača

Sladana Gordić, predsednica Gradske organizacije gluvih Beograda

Dizajn

Nebojša Jehlička

Korektura

Marija Marković

Obrada i štampa

Štamparija ARAK

Tiraž

500 kom

Sadržaj

Uvod	7
Metodologija istraživanja	9
Znakovni jezik u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom	11
Prikaz Zakona i efekti njegove primene	13
Praksa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti	39
Zaključci	45
Preporuke	49

Uvod

U ovom izveštaju predstavljamo nalaze istraživanja o primeni Zakona o upotrebi znakovnog jezika ("Sl. glasnik RS", br. 38/2015, u daljem tekstu: Zakon). Istraživanje je sprovedeno u periodu od novembra 2018. do aprila 2019. godine. Istraživanje je sprovedla Gradska organizacija gluvih Beograda u saradnji sa Asociacijom tumača srpskog znakovnog jezika uz podršku Tima za ljudska prava Ujedinjenih nacija u Srbiji.

Zakon je usvojen 28. aprila 2015. godine sa ciljem da se unapredi položaj gluvih osoba kao korisnika znakovnog jezika. Istraživanje je sprovedeno kako bi se sagledali efekti usvajanja Zakona četiri godine nakon početka njegove primene.

Izveštaj o sprovedenom istraživanju napisan je tako da se predstave i razmotre ključne odredbe Zakona i ukaže na način na koji su odredbe do sada primenjene u praksi. Autori izveštaja su posebnu pažnju posvetili načinu na koji su relevantni sadržaji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (UNCRPD) našli svoje mesto u Zakonu. Predstavljena je praksa nosilaca odgovornosti za primenu Zakona. Takođe su predstavljeni stavovi i iskustva gluvih osoba u odnosu na upotrebu znakovnog jezika koji su iskorišćeni za sagledavanje efekata primene Zakona. Na osnovu svega toga izrađene su preporuke za bolju primenu Zakona, koje su usmerene ka poboljšanju i boljoj primeni pravnog okvira.

Zahvaljujemo se gluvim sagovornicima koji su učešćem u fokus grupama doprineli da izveštaj bude izrađen na osnovu njihovih svedočenja, zbog kojih je ovaj Zakon usvojen. Zahvaljujemo se i institucijama koje su dostavile tražene informacije u okviru istraživanja, čime su doprinele da nalazi budu utemeljeni na zvaničnim podacima. Takođe se zahvaljujemo sagovornicima koji su u intervjuima bliže predstavili svoju praksu u vezi sa primenom Zakona. Zahvaljujemo se i timu koji je pomogao u organizaciji fokus grupa, Organizacijama gluvih u Beogradu, Nišu i Novom Sadu, Mariji Marković,

Urošu Mišljenoviću, Danici Jaslar, Ani Keler, Zvonimiru Stojanoviću, Dragani Raičević Bajić, timu Asocijacije tumača srpskog znakovnog jezika koji je preveo i priredio transkripte sa fokus grupa i Gradskoj opštini Vračar.

Zahvaljujemo se i Timu za ljudska prava Ujedinjenih nacija u Srbiji koji nas podržavaju u našim naporima ka izjednačavanju prava gluvih osoba.

Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja bio je da se utvrde efekti primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika. Zbog toga je i grupa sagovornika bila raznovrsna, a samim tim i prateći metod prikupljanja informacija.

Sa jedne strane, oslonili smo se na formalne, zvanične informacije nosilaca odgovornosti za sprovođenje zakona, mahom organa vlasti. Konkretno, zahtevima za slobodan pristup informacijama od javnog značaja obratili smo se: Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvu kulture i informisanja, Ministarstvu trgovine, turizma i telekomunikacija, najvećim prekršajnim sudovima, Poverenici za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitniku građana, Gradskoj upravi grada Beograda, sa ciljem da se utvrdi koje su mere ovi organi preduzeli odnosno kako je usvajanje Zakona uticalo na praksu ovih organa u domenu njihovih nadležnosti. Informacije dobijene zvaničnim putem od ovih organa dopunjene su informacijama dobijenim u razgovorima sa nekoliko institucija.

Sa druge strane, nastojali smo da damo priliku korisnicima zakona – gluvim osobama - da ukažu da li se i na koji način njihov život promenio nakon usvajanja Zakona. Razgovori sa gluvim osobama nisu bili usmereni na to da oni daju ocenu primene Zakona, imajući u vidu da korisnici ne moraju nužno biti upoznati sa tekstem Zakona. Umesto toga, fokus je bio na tome da gluve osobe predstave razlike, promene u vezi sa korišćenjem znakovnog jezika odnosu na stanje pre 2015. godine. Autori istraživanja su potom ova lična svedočanstva gluvih osoba postavili u kontekst usvajanja Zakona i pokušali da utvrde da li je usvajanje uzrokovalo određene promene. Razgovori sa gluvim osobama su organizovani u formatu fokus grupa. Organizovane su četiri fokus grupe: u Novom Sadu, Nišu i dve u Beogradu.

Izveštaj u nastavku sadrži prikaz stanja primene pojedinih članova Zakona. Nastojali smo da informacije prikupljene sa više strana postavimo u kontekst efekata po živote gluвих ljudi. Sam prikaz nalaza u nastavku teksta je takav da se prikazuju relevantne odredbe Zakona, praksa nosilaca odgovornosti za sprovođenje zakona i iskustva gluвих ljudi o pitanjima u vezi sa konkretnom odredbom Zakona.

Znakovni jezik u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom (UNCRPD) nedvosmisleno prepoznaje lingvistički indentitet zajednice gluhih i u svom tekstu osam puta pominje znakovni jezik. Prava zajednice gluhih su prepoznata u pet članova Konvencije.

U članu 2. Konvencija izjednačava znakovne jezike sa govornim jezicima u upotrebi tako što daje definiciju jezika koji podrazumeva da »Jezik« obuhvata govorne i znakovne jezike i druge oblike jezika koji se ne izgovaraju¹.

U članu 9. *Pristupačnost*, osim što prepoznaje pristupačnost informacijama i komunikacijama, takođe prepoznaje dostupnost profesionalnih tumača za znakovni jezik².

Član 21. Sloboda izražavanja i mišljenja i dostupnost informacija je od velikog značaja za zajednicu gluhih jer gluhim osobama obezbeđuje da znakovni jezik bude prepoznat kako u zakonima tako i u javnim politikama i programima. Promoviše i podstiče dostupnost informacija na znakovnom jeziku i generalno korišćenje znakovnog jezika³.

U članu 24. *Obrazovanje*, Konvencija nalaže da država treba da obezbedi učenje znakovnog jezika i da promoviše lingvistički indentitet zajednice gluhih. Dalje je država obavezna da osigura da se obrazovanje dece koja su gluva vrši na jezicima i oblicima komunikacije

1 Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom, član 2, stav 2 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_o_pravima_osoba_sa_invaliditetom.html

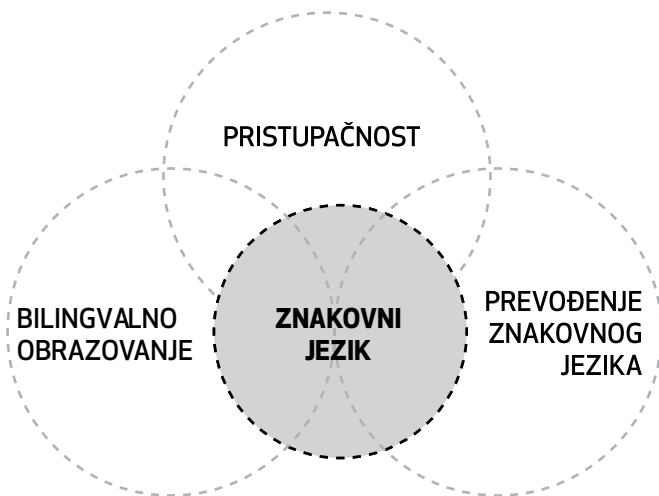
2 Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom, član 9, stav 1 (b) i stav 2 (e) https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_o_pravima_osoba_sa_invaliditetom.html

3 Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom, član 21, stav 1 (b) i (e) https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_o_pravima_osoba_sa_invaliditetom.html

koji su najprimereniji i u okruženju koje osigurava maksimalan akademski i društveni razvoj. Preporučuje da države potpisnice zapošljavaju nastavno osoblje koje je kvalifikovano da koristi znakovni jezik, uključujući nastavnike koji su i sami osobe sa invaliditetom kao i da obuču stručnjake i osoblje koji rade na svim nivoima obrazovanja⁴.

U nastavku analize ćemo utvrditi i da li i u kojoj meri su navedeni članovi Konvencije inkorporirani u Zakon i u kojoj meri Zakon omogućuje efektivne mehanizme da se zajemčena prava iz Konvencije obezbede u praksi. Polazimo od stava da su bilingvalno obrazovanje (u Republici Srbiji obrazovanje na srpskom znakovnom jeziku i srpskom jeziku), zatim pristupačnost informacijama i komunikacijama i dostupni profesionalni tumači za znakovni jezik osnovni elementi za ostvarivanje ljudskih prava gluvih osoba. Preduslov za ostvarivanje gotovo svih prava sadržanih u Konvenciji je pravo na upotrebu znakovnog jezika.

Slika 1: Osnovni faktori za ostvarivanje prava gluvih osoba

Allen C. (2014). Prezentacija „Jednakost za gluve osobe“, WFD, Beograd

⁴ Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom, član 24, stav 2 (b), stav 4 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_o_pravima_osoba_sa_invaliditetom.html

Prikaz Zakona i efekti njegove primene

I. OSNOVNE ODREDBE ZAKONA

Predmet Zakona utvrđuje se Članom 1 i obuhvata dva prava: pravo na učenje znakovnog jezika i pravo na upotrebu usluge tumača za znakovni jezik. Ova dva prava izuzetno su značajna za afirmaciju i unapređenje položaja zajednice gluвих.

Međutim, Zakon nije eksplicitno prepoznao dva važna prava za gluve osobe: pravo na komunikaciju na znakovnom jeziku i pravo na učenje/obrazovanje na znakovnom jeziku. Ove teme biće detaljnije razmotrene u nastavku, prilikom prikaza glave 2 Zakona, kao i prilikom prikaza efekata primene Zakona, naročito u kontekstu problema sa kojima se gluve osobe suočavaju u obrazovnom procesu i interakciji sa čujućim okruženjem (institucijama).

Načela Zakona utvrđuju se Članom 2 Načela postavljaju Zakon u kontekst pravnog okvira Republike Srbije i utvrđuju ulogu Zakona u uživanju ljudskih prava njegovih korisnika. Naglasak na antidiskriminacionom značaju Zakona postavlja osnov za vezu između propisa u oblasti sprečavanja/zabrane diskriminacije gluвих osoba i upotrebe znakovnog jezika. U tom smislu, Zakon predstavlja putokaz i obavezu svim organima javne vlasti da u fazi izrade propisa, i svim subjektima u fazi primene propisa, vode računa o pravima koja su prepoznata u članu 1 Zakona. O ovome će biti više reči u delu analize koji se odnosi na analizu prakse Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.

Pored toga, u načelima Zakona, upotreba znakovnog jezika tretira se kao preduslov za dostojanstvo i razvoj ličnosti gluвих osoba. Prepoznaje se značaj znakovnog jezika za gluve osobe i u tom kontekstu ga treba posmatrati prilikom izrade i primene drugih propisa, među kojima naročito ukazujemo na one u oblasti obrazovanja.

Na kraju, zakonska odredba o načelima predviđa i to da gluve osobe treba da budu uključene u donošenje odluka koje se tiču standardizacije i upotrebe znakovnog jezika. O standardizaciji znakovnog jezika se u Zakonu malo govori, ali ova formulacija ukazuje da svaki naredni poduhvat koji se preduzme u pravcu standardizacije znakovnog jezika, od ma kog društvenog aktera (organa vlasti, obrazovne institucije ili udruženja gluvih) mora biti sproveden tako da gluve osobe imaju važnu i aktivnu ulogu u tom procesu. Sa druge strane, po ugledu na izučavanje romskog jezika „iako je standardizacija važna na nacionalnom nivou, ona asocira na unifikaciju jezika, koja u ovom trenutku „nije neophodna“, već su zajedničko razumevanje i lingvistički pluralizam od suštinskog značaja.“⁵ Dakle, u okviru procesa standardizacije prvenstveno se misli na naučno dokumentovanje i lingvističko izučavanje srpskog znakovnog jezika.

Slično tome, svaka odluka koja se tiče upotrebe znakovnog jezika, shodno ovim načelima, mora da bude doneta uz značajno učešće gluvih ljudi – korisnika znakovnog jezika - te da uvaži njihove legitimne interese.

Definicija gluve osobe navodi se u članu 3 Zakona i glasi: *Gluva osoba je osoba koja je usled informacionih, komunikacionih i drugih prepreka ograničena u punom i ravnopravnom učešću u društvenom životu.*

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom u Članu 1, *Cilj Konvencije*, jasno navodi da osobe sa invaliditetom uključuju i one koji imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja koja u interakciji sa raznim preprekama MOGU ometati puno i efikasno učešće osoba sa invaliditetom u društvu na jednakoj osnovi sa drugima. Drugim rečima, nivo učešća osoba sa invaliditetom nije uslovljen njihovim oštećenjem, već prisustvom ili odsustvom prepreka koje su društveno stvorene.

Iako ovakva definicija jeste u skladu sa Konvencijom, napominjemo da je u definiciji Zakon okarakterisao gluvu osobu samo po pitanju barijera sa kojima se susreće usled invaliditeta koji poseduje ali ne i kulturološko-jezičke pripadnosti.

5 Centar za integraciju Roma, Standardizacija romskog jezika kao živi proces, dostupno na: http://www.cerez.org.rs/wp-content/uploads/2016/02/Standardizacija_romskog_jezika_kao_%C5%BEivi_proces.pdf

Navodimo primer mađarskog Akta od 2009. godine o mađarskom znakovnom jeziku i upotrebi mađarskog znakovnog jezika. U Opštim odredbama, u odeljaku 1 navodi se:

“Svrha ovog akta je da se prizna lingvistički status mađarskog znakovnog jezika i da se gluvim i gluvoslepim licima obezbedi upotreba mađarskog znakovnog jezika i posebnih komunikacionih sistema, kao i pristup uslugama tumačenja znakovnog jezika koje finansira država.”⁶

Dok je u odeljku 2, pod a) prepoznato pravo na komunikaciju tj. prepoznat je kulturološko- jezički identitet gluve osobe.

“termin „gluvo lice” odnosi se na osobu koja je gluva ili ima oštećenje sluha i u komunikaciji koristi mađarski znakovni jezik ili neki poseban komunikacioni sistem.”⁷

Definicija znakovnog jezika utvrđena je na sledeći način u istom članu: *Znakovni jezik je prirodni oblik komunikacije gluvih osoba koji ima svoja jezička svojstva, uključujući gramatičke funkcije, fonologiju, morfologiju i sintaksu.*

Ovakva definicija je ispravna, ali izostaje prepoznavanje srpskog znakovnog jezika. Srpski znakovni jezik poput drugih znakovnih jezika (ASL – američkog znakovnog jezika, AUSLAN - australijskog znakovnog jezika, BSL – britanskog znakovnog jezika, HZJ – hrvatskog znakovnog jezika i td.) je prirodni ljudski jezik koji je nastao u zajednici gluvih i koji deli sa govornim jezicima mnoge karakteristike, ali isto tako odlikuje se sebi svojstvenim obeležjima. Srpski znakovni jezik je vid verbalne komunikacije vizuelno – manuelnog tipa (za razliku od audio – oralnog modaliteta govornih jezika) sa svojom morfofonološkom, sintaksnom i semantičkom strukturom.⁸

6 Mađarski Akt od 2009. godine o mađarskom znakovnom jeziku i upotrebi mađarskog znakovnog jezika, videti na: <https://sinosz.hu/sinosz-materials-in-english/sign-language/>

7 Mađarski Akt od 2009. godine o mađarskom znakovnom jeziku i upotrebi mađarskog znakovnog jezika- videti na: <https://sinosz.hu/sinosz-materials-in-english/sign-language/>

8 Videti, na primer:

Johnston, Trevor & Adam Schembri. 2007. Australian Sign Language (Auslan): An Introduction to Sign Language Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Napier, Jemina, Rachel McKee & Della Goswell. 2013. Prevođenje sa znakovnog jezika i na znakovni jezik. Beograd: ATSZJ.

Pribanić, Ljubica. 2006. Sign Language and Deaf Education. U: Wilbur, Ronnie (ur.), Investigating Understudied Sign Languages - Croatian SL and Austrian SL, with comparison to American SL. Special issue of Sign Language & Linguistics, Volume 9:1/2. str. 233-254.

Po ugledu na slične akte donete u drugim državama, smatramo da eksplicitno priznavanje srpskog znakovnog jezika bi dovelo do toga da se sveobuhvatno pristupi prepoznavanju SZJ kao jezika ravnopravnog srpskom jeziku u upotrebi i da se prepozna i uvažava kultura zajednice gluvih u Srbiji kao neodvojiva komponenta za osobe kojima je srpski znakovni jezik prvi jezik.

U vezi sa tim navodimo stavove koji su objavljeni u radu „Priznavanje znakovnih jezika: Međunarodni pregled nacionalnih kampanja za zakonsko regulisanje znakovnih jezika i njihovi ishodi”⁹

“Zbog dvostruke pripadnosti gluvih osoba kao osoba s invaliditetom i pripadnika kulturološko-jezičnih manjinskih grupa, kreatori javnih politika imaju tendenciju svrtsavanja pitanja gluvih i znakovnih jezika (samo) u zakonodavstvu o invaliditetu.

To ukazuje ne samo na njihovo duboko nerazumevanje prirode jezika i kultura gluvih, već i na određenu nesposobnost zajednica gluvih da prenesu svoje zahteve [...]. Štaviše, postojeći zakoni o priznavanju uglavnom se fokusiraju na prepoznavanje znakovnog jezika, dok priznavanje kulture gluvih izostaje u većini zakona. Iako ne želim ni na koji način da potcenjujem važnost prepoznavanja jezika, fokusiranost samo na jezik često je onemogućavla kreatore javnih politika da vide punu pravnu sliku priznanja, uključujući zahteve zajednica gluvih da se uvažavaju različite kulture i identiteti”.

Definicija tumača za znakovni jezik takođe je predstavljena u Članu 3. Zakona. Tumač za znakovni jezik je lice koje je, u skladu sa zakonom, steklo stručne kompetencije za obavljanje poslova tumača za znakovni jezik, odnosno stručne kompetencije za prevodenje govornog jezika na znakovni jezik i znakovnog jezika na govorni jezik.

Sweetser, Eve. 2007. Looking at space to study mental spaces: Co-speech gesture as a crucial data source in cognitive linguistics. U: Gonzalez-Marquez et al. (ur.), *Methods in Cognitive Linguistics*, str. 201-205. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Šarac Kuhn, Ninoslava, Tamara Alibašić Ciciliani & Ronnie B. Wilbur. 2006. Phonological parameters in Croatian Sign Language. *Sign Language & Linguistics*. Volume: 9:1/2. str. 33-70.

Taub, Sarah. 2001. *Language from the Body: Iconicity and Metaphor in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

9 (Preliminary title) *Recognizing Sign Languages: An International Overview of National Campaigns for Sign Language Legislation and Their Outcomes*, Maartje De Meulder, Joseph J. Murray and Rachel McKee, editors <https://www.researchgate.net/project/Preliminary-title-Recognizing-Sign-Languages-An-International-Overview-of-National-Campaigns-for-Sign-Language-Legislation-and-Their-Outcomes>

Definicija je u skladu sa savremenim trendovima u ovoj oblasti postavljajući tumača kao posrednika u komunikaciji čujuće i gluve osobe. Komunikacija je dvosmerni proces pa je tumač od jednakog značaja za obe osobe. Imajući u vidu ovakvu definiciju, smatramo da postoji razlog više u prilog tvrdnji da je Zakonom trebalo prepoznati pravo na komunikaciju na znakovnom jeziku, u članu 1. Zakona.

Na kraju razmatranja osnovnih odredbi Zakona, ukazujemo da je bilo prostora da Zakon uredi pitanja od interesa za gluvoslepu populaciju.

Muška osoba (63 godine): Imam gluvoslepeg sina i on nije uključen u društvo niti zakon prepoznaje ovakve slučajeve. Prepušteni smo sami sebi. U drugim razvijenijim državama gluvoslepe osobe imaju tumače za gluvoslepe osobe i asistente koji im pomažu u svakodnevnom životu.

Srpski znakovni jezik je maternji jezik kako gluvima tako i gluvo-slepim osobama u Republici Srbiji. Kako ne postoji ni jedno udruženje koje se bavi ovim invaliditetom, gluvo slepe osobe se potpuno nevidljive u našem društvu i komunikacijsku podršku dobijaju isključivo od članova porodice. Gluvoslepe osobe ne mogu da koriste servise koji se nude gluvim osobama, jer se posebne veštine prevodenja koje su im potrebne nigde ne izučavaju. One se trenutno nalaze u krugu svojih porodica, bez ikakve podrške za uključivanje u društveni život zajednice.

II. UPOTREBA ZNAKOVNOG JEZIKA

Glava koja se odnosi na upotrebu znakovnog jezika započinje utvrđivanjem prava na upotrebu znakovnog jezika. Kako je rečeno ranije, ovim pravom obuhvataju pravo gluve osobe na učenje znakovnog jezika i pravo na upotrebu usluge tumača za znakovni jezik.

Zakon propisuje da niko ne može da zabrani gluvoj osobi pravo na upotrebu znakovnog jezika. Ova odredba ima značajan antidiskriminacioni potencijal i organi vlasti i svi drugi subjekti pred kojima

gluve osobe ostvaruju prava ili interese, moraju senzibilisati svoje zaposlene da efektivno ostvare pravo gluve osobe na upotrebu usluge tumača za znakovni jezik. Treba imati u vidu da ova odredba Zakona ne utvrđuje obavezu takvih institucija i subjekata da obezbede usluge tumača, već da omoguće gluvoj osobi da prima i saopštava informacije preko tumača. Takođe, ukazujemo da uskraćivanje korišćenja znakovnog jezika, odnosno zabrana i uskraćivanje profesionalnih tumača, kao i obrazovanja na znakovnom jeziku, nije eksplicitno prepoznato kao poseban oblik diskriminacije, što je u suprotnosti sa Opštim komentarom Komiteta na Član 5. Konvencije (72, c)¹⁰.

Zakon utvrđuje da gluvo dete ima pravo da uči i koristi znakovni jezik, kao i da roditelj, odnosno staralac gluvog deteta, kao i sva druga lica, ne mogu da mu zabrane učenje i korišćenje znakovnog jezika. Ovako definisana prava veoma su značajna, naročito u okolnostima kada se u čujućoj porodici rodi i odrasta gluvo dete. Iako Zakonska odredba prepoznaje pravo gluvog deteta da se razvija koristeći znakovni jezik, smatramo da je propušteno da se Zakonom prepozna značaj i uloga rane intervencije, tj. podrške roditeljima gluve dece u učenju i korišćenju znakovnog jezika. Drugim rečima, Zakon nije utvrdio mehanizme podrške čujućim roditeljima gluve dece kako bi deca u prirodnom porodičnom okruženju usvajala jezik.

U vezi sa pravom na upotrebu usluge tumača za znakovni jezik, ostvarivanje ovog prava se u praksi pokazuje kao problematično, o čemu su pre i nakon početka primene Zakona sprovedena istraživanja.¹¹ Ukratko, ljudi iz čujuće zajednice koji su upućeni na saradnju sa gluvim osobama, ponekad sa pozicije moći smatraju da mogu saopštiti poruku gluvoj osobi i bez tumača, bez uvažavanja okolnosti da gluva osoba, osim što ima pravo da bude informisana, treba da na ravnopravnoj osnovi učestvuje u komunikaciji. U tom smislu ovaj Zakon je doneo vrlo važnu novinu – pravo na upotrebu tumača za znakovni jezik – a time i obavezu čujuće zajednice da ovo pravo poštuje.

10 Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment (2018) on equality and non-discrimination, dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/gc.aspx>

11 (Izveštaj o položaju zajednice gluvih u Srbiji, 2015 <http://gogb.org.rs/wp-content/uploads/2015/07/Izve%C5%A1taj-o-polo%C5%BEaju-zajednice-Gluvih-u-Srbiji-u-oblasti-medija-dostupnosti-prevodi-la%C4%8Dkih-usluga-i-obrazovanja-2015.pdf>)

Ipak, i pored usvajanja Zakona, učesnici fokus grupa sa kojima so razgovarali u okviru istraživanja naveli su da se uglavnom oslanjaju na prijatelje i članove porodice kako bi mogli da ostvare neko pravo. Pominju da im se često uskraćuje pravo na upotrebu znakovnog jezika. Ovo se prema iskustvima gluvih sagovornika najčešće dešava u zdravstvenim institucijama. Gluve osobe navode da im zdravstveni radnici govore:

„Hajde da pokušamo polako da se razumemo, ne treba nam tumač.“

ne shvatajući da time ne samo što oduzimaju pravo gluve osobe da komunicira na znakovnom jeziku, već rizikuju da komunikacija bude potpuno neuspešna, a informacije pogrešno protumačene i rizične po život te osobe. Tako jedna od učesnica fokus grupe navodi sledeće:

Ženska osoba (56 godina): Sa tumačem sam otišla na pregled kod ginekologa. Kada smo ušli u ordinaciju lekar je rekao da nije potreban tumač, da se lečim kod njega već deset godina i da jako dobro komuniciramo. Tumač je napustio ordinaciju, a lekar mi prepisao terapiju. Nakon nedelju dana terapije i dalje nisam osećala nikakvo poboljšanje i otišla na kontrolu. Lekar je takođe bio zbunjen što terapija nije pomogla, a onda se ispostavilo da nisam dobro razumela kako treba da koristim terapiju i vaginalete sam umesto vaginalno koristila oralno. Lekar je rekao da je na prethodnom pregledu objasnio koja je vrsta terapije u pitanju, na šta sam ja odgovorila da ga razumem u osnovnoj komunikaciji ali da ne razumem sve detalje onoga što mi kaže, a naročito ne stručne termine i da mi je zbog toga vrlo važno da imam tumača koji će prevoditi. U tom trenutku je lekar shvatio da je pogrešio i da im je usluga tumača za znakovni jezik ipak neophodna. Od tada je, na svakom sledećem pregledu, on sam insistirao da bude prisutan tumač za znakovni jezik. A najgore je to što ljudi nemaju dovoljno informacija o tome.

Ženska osoba (40 godina): Kada sam obavljala lekarski pregled za vozačku dozvolu povelala sam tumača i pri ulasku u ordinaciju

sam se predstavila i predstavila tumača. Doktorica je nervozno reagovala rečima: „**Ma šta će ti tumač, ne pričam ja francuski!**“. Na šta sam ja odgovorila da ne znam dovoljno srpski. Insistirala

je da tumač izađe iz ordinacije i ja sam izašla sa tumačem ponovo se vrativši sama i otpočevši komunikaciju samo na znakovnom jeziku. Rekla mi je da me ništa ne razume, a ja njoj da ni ja nju nisam razumela dok mi se obraćala. Shvatila je da nam je neophodan tumač za nastavak komunikacije, međutim uvreda je već bila nanesena i uticala na dalji tok komunikacije.

Ženska osoba (22 godine): Ubrzo nakon što sam se zaposlila, otišla sam u dom zdravlja da odredim svog izabranog lekara. Angažovala sam tumača. Ali je lekar izbacio tumača iz ordinacije. Rekao je nešto poput „**Nema to veze sa tumačem**“. Počela je prepirka, mnogo toga nisam razumela, pokušala sam da pisanim putem komuniciram sa njim, ali je on pocepao papir i bacio. I na kraju je i mene lepo izbacio napolje. Šta god on mislio, ja želim da koristim usluge tumača i koristiću ih i dalje. Htela sam da prijavim taj slučaj, ali mi je posle bilo žao pa sam odustala. Verovatno je trebalo da istrajem. Bilo je to 2016. godine.

Muška osoba (21 godina): Kada sam otišao da uradim audiometriju, lekar je tražio da tumač izađe napolje. Ja sam pokušao da mu objasnim da je meni tumač potreban kako bih imao potpuni pristup komunikaciji sa njim ali je on i dalje insistirao na tome da njemu tumač nije potreban i tražio je da izađe iz ordinacije. Ja sam onda namerno nastavio da mu se obraćam na znakovnom jeziku koji on ne razume, pa je ipak morao da pristane na to da pregled obavi uz prisustvo tumača, ali je tokom pregleda bio pomalo neprijatan. Možda je trebalo da prijavim taj slučaj negde ali se nisam na to odlučio.

U članu 5. Zakona se uređuje učenje znakovnog jezika. Ovaj član utvrđuje način na koji ustanove obrazovanja i vaspitanja i druge organizacije koje su u skladu sa zakonom stekle status javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih, mogu organizovati i sprovesti učenje znakovnog jezika. Na takav način prvi put

je jednim zakonom u Republici Srbiji stvoren okvir za obrazovanje tumača za znakovni jezik. To se čini pohađanjem programa koji se donosi podzakonskim aktom u čijoj izradi učestvuju ministarstva zadužena za poslove obrazovanja i unapređenja položaja osoba sa invaliditetom. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja usvojilo je Pravilnik o programu učenja znakovnog jezika 27. decembra 2016. godine.

Način izrade pravilnika je bio u skladu sa preporukama Konvencije i sa poštovanjem motoa pokreta osoba sa invaliditetom „Ništa o nama bez nas“. Program je sačinjen u bliskoj saradnji sa predstavnicima zajednice gluvih i udruženjima tumača za znakovni jezik. Postavio je visoke standarde i sveobuhvatno je odgovorio na potrebe edukacije i savladavanja jezika kao i osposobljavanja profesionalnih tumača za znakovni jezik.

U okviru istraživanja obratili smo se Zavodu za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, pitanjima u vezi sa njihovom dosadašnjom praksom u primeni Zakona. Konkretno, nastojali smo da dobijemo sledeće informacije:

- Rešenja ustanova i organizacija koje su akreditovale program učenja znakovnog jezika po Pravilniku;
- Akt kojim je ustanovljeno ko i na koji način vrši monitoring realizacije tog programa, ukoliko takav akt postoji;
- Da li postoji registar osoba koje su prošle obuku po programu i koliko je osoba koje su prošle obuku po programu.

Do zaključenja teksta, odgovor nije dobijen, zbog čega nismo u mogućnosti da u punoj meri ocenimo stanje u ovoj oblasti.

Zakonom nisu utvrđeni značajni preduslovi za spovođenje ovakvih obrazovnih programa, kao što su istraživanje i dokumentovanje znakovnog jezika i finansiranje programa kao podrške razvoju profesije tumača za znakovni jezik.

Primetno je da su prisutne obuke znakovnog jezika za zaposlene u javnim službama i korporacijama. Međutim, kvalitet ovakvih obuka varira. Evidentno je da se kratkotrajnim obukama ne može savladati srpski znakovni jezik u dovoljnoj meri da se sagovornici mogu valjano sporazumeti. I dalje se održavaju kratkotrajne i

neadekvatne obuke za tumače za znakovni jezik, koja nisu usklađene sa Pravilnikom o programu učenja znakovnog jezika. Svedočenja gluvih osoba govore da je neophodno da se program donet od strane Zavoda sprovodi u praksi.

Muška osoba (29 godina): Nakon što je usvojen Zakon o upotrebi znakovnog jezika, mnoge javne institucije i privatne firme širom Srbije počele su da organizuju kurseve srpskog znakovnog jezika za svoje zaposlene. Ne znam koliko su ti kursevi trajali. Po završetku jednog takvog kursa, kroz medijsku kampanju građani su obavješteni da je veliki broj zaposlenih u jednoj banci prošao kroz kurs znakovnog jezika i da su sada usluge te banke dostupne gluvim i nagluvim osobama. Znajući za to, uputio sam se u jednu od poslovnica te banke. Uputili su me na službenicu koja je prošla kroz jedan od tih kurseva i ja sam joj se obratio na srpskom znakovnom jeziku. Ona je bila zatečena i zbunjena, nije me razumela i nije umela da mi odgovori. Dao sam joj novčanicu od 10 evra i rekao joj da želim da ih razmenim u dinare. Ona me i dalje nije razumela, samo je podizala ruke i zbunjeno me gledala. Uzeo sam nazad svojih 10 evra i izašao iz banke. [...]Zašto se prave tako pretenciozne medijske kampanje kada nisu u stanju da pruže takvu uslugu?! Problem je u tome što državni organi i donosioci odluka i svi ostali misle da se znakovni jezik može naučiti za mesec dana što nije tačno.

Muška osoba (21 godina): Ja sam hteo da promenim paket usluga koje koristim u MTS-u. Tražeći tačnu lokaciju poslovnice, na internet strani MTS-a sam video da je pristupačna za gluve osobe, slikao sam to i uputio se tamo. Kada sam stigao tamo, pokazao sam im sliku sa njihove zvanične internet strane pitavši da li mogu da koristim uslugu koja je tu promovisana. Rekli su mi da nažalost trenutno nemaju nekoga ko poznaje srpski znakovni jezik i da ne mogu da pruže takvu uslugu. Bio sam razočaran, ali sam ostao i svoju potrebu realizovao komunicirajući sa službenikom pisanim putem. Ja sam to shvatio kao jednu malu prevaru u kojoj se određene stvari koriste u svrhu sopstvene promocije, ali da zapravo usluge koje se promovišu ne postoje.

Ukazujemo i da član 5. uređuje isključivo materiju učenja znakovnog jezika za odrasle osobe, najčešće one sa aspiracijom da postanu tumači za znakovni jezik ili one koji nameravaju da koriste znakovni jezik u okviru svoje profesije. Zakon dakle nije uredio oblast učenja znakovnog jezika za gluvu decu, iako se pravo gluvog deteta na učenje znakovnog jezika jemči u članu 4. Stav 3. Stoga se postavlja pitanje, na koji način gluvo dete može ostvariti svoje pravo na učenje znakovnog jezika. Ovde naročito imamo u vidu Opšte komentare Komiteta za sprovođenje Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, član 24. Paragraf 65. koji kaže:

Kako bi se obezbedili jednakost i nediskriminacija gluve dece u obrazovnim ustanovama, ona moraju biti u okruženju za učenje znakovnog jezika sa gluvim vršnjacima i gluvim odraslim osobama na koje se mogu ugledati. Nedovoljno poznavanje znakovnog jezika nastavnika gluve dece i nepristupačne škole isključuju gluvu decu što takve škole čini diskriminatorskim.

Upotreba usluge tumača za znakovni jezik uređuje se članom 6. Zakona. Utvrđeni su raznovrsni mehanizmi za angažovanje tumača, kako putem angažovanja tumača na prevodilačkom mestu, tako i na druge načine, korišćenjem informacionih tehnologija.

Pre usvajanja Zakona podrška za rad tumača je bila usmerena na rad tumača na terenu, dok se nakon usvajanja vid podrške ogleda u dva tipa rada: na terenu i kroz finansiranje video relej centra.

Gradska organizacija gluвих Beograda od 2015. pruža usluge gluvim korisnicima preko prevodilačkog video relej centra. Centar omogućava osobama koje su gluve i nagluve i koje koriste znakovni jezik da u realnom vremenu komuniciraju sa osobama koje čuju putem videolinka koristeći tumača znakovnog jezika koji simultano prevodi razgovor. Centar pruža usluge i korisnicima na celoj teritoriji Republike Srbije. Glavna prednost Centra je da znatno racionalizuje upotrebu ograničenih resursa, budući da tumač ne mora fizički odlaziti na prevodilačke zadatke i provoditi vreme čekajući sa korisnikom, već može svoje radno vreme posvetiti prevodjenju.

I pored pogodnosti za širok krug gluvih korisnika ovog Centra, ukazujemo da ovakav vid podrške nije pogodan za sve gluve osobe, naročito za one koji ne koriste pametne telefone i kojima brza

i neograničena internet veza nije pristupačna. Takođe i dalje jedan značajan broj javnih institucija i drugih subjekata ne pružaju mogućnost korisnicima da se povežu na brzu internet vezu, niti su zaposleni upoznati sa ovom mogućnošću niti edukovani za komunikaciju na ovaj način.

Takođe neke lokalne samouprave su za svoje sugrađane obezbedili usluge tumača za znakovni jezik. Na primer u Smederevu, u Beogradu i to gradske opštine Vračar, Zvezdara i Savski venac.

Moguće je da još neke opštine i gradovi raspolažu pomenutom uslugom, ali nam to nije poznato.

Naredni članovi Zakona uređuju upotrebu znakovnog jezika u postupku pred javnom službom, u političkom životu i kod poslodavca. Pravo na upotrebu znakovnog jezika u ovim oblastima naročito je važno jer predstavlja preduslov za zaštitu i ostvarivanje prava i interesa gluvih osoba. Ove odredbe takođe treba da doprinesu povećanom učešću gluvih osoba u političkom životu, pre svega uklanjanjem komunikacijskih barijera koje su do sada predstavljale osnovni uzrok problema. Takođe, odredbe treba da doprinesu razvoju ličnosti gluvih osoba, otvaranjem mogućnosti za zapošljavanje i stvaranjem ekonomskih preduslova za ravnopravan život u zajednici. U tom smislu, efekte ovih odredbi treba dugoročno sagledavati izvan okvira ove Analize. Indikatori na osnovu kojih se to može činiti mogu biti vezani za podatke o (ne)zaposlenosti gluvih osoba i strukturi poslova koje obavljaju, broju gluvih osoba koje učestvuju u političkom životu, i sl.

Upotreba znakovnog jezika u ustanovama obrazovanja uređuje se članom 9. Zakona. Kako je ranije napomenuto, upotreba se ograničava na izvođenje nastave i obrazovno-vaspitnog rada na znakovnom jeziku. Obrazovno-vaspitni rad se ostvaruje u skladu sa propisima koji utvrđuju rad interresorne komisije (IRK) koju čine predstavnici sistema obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite. U okviru ovog projekta upućen je dopis Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja kojim je zatraženo da se odgovori na pitanje, koliko je IRK-u upućeno zahteva za procenu potreba za dodatnom podrškom u obrazovanju gluve dece. Ministarstvo je navelo da ne poseduje informacije o tome. Samim tim ne možemo znati koliko je takvih zahteva bilo, niti kakav je njihov ishod bio.

I na ovom mestu napominjemo da upotreba znakovnog jezika u ustanovama obrazovanja ne uključuje pravo gluve dece da u takvim ustanovama uče znakovni jezik. U tom smislu potrebno je otvoriti debatu o razlozima zbog kojih su gluva deca uskraćena da uče svoj prvi jezik u školama, na isti način na koji čujuća deca u Srbiji u školama uče svoj prvi jezik istovremeno se obrazujući na tom jeziku. Za prevazilaženje ovog problema treba imati u vidu opšti komentar CRPD komiteta na *Član 24. Obrazovanje paragraf 34)b*, u kom se navodi da gluvim i nagluvim učenicima mora obezbediti mogućnost da uče znakovni jezik, i moraju se preduzeti mere kako bi se prepoznao i promovisao jezički identitet zajednice gluvih.

Učesnici fokus grupa naveli su svoja iskustva u obrazovnom sistemu, od kojih prenosimo najvažnije: Svi ukazuju da prepreke u obrazovanju i dalje postoje, odnosno da obrazovanje u Republici Srbiji za gluve osobe nije dostupno na ravnopravnim osnovama.

Ženska osoba (26 godina): Volela bih da na predavanjima na fakultetu ima tumač jer mi se često dešava da na predavanjima budem i po dva, tri sata a da apsolutno ništa ne razumem. Moj izbor je čime bih želela da se bavim i samim tim želim da što bolje savladam sve kako bih sutra bila uspešna u svom poslu.

Ženska osoba (30 godina): Dok sam studirala teorijska predavanja nisam mogla da pratim, pa sam odustala. Sve je to uticalo na mali broj bodova i lošije ocene. Kada sam obavestila profesore da neću prisustvovati predavanjima, niko se nije našao za shodno da me obavesti da će to uticati na mali broj bodova. Da li sam ja kriva zbog toga što nisam mogla da pratim predavanja?

Muška osoba (18 godina): Na početku studija su mi dali papir na kome piše da li želim tumača. Naravno da sam potvrdno odgovorio, ali do danas se ništa nije desilo po tom pitanju.

(maloletna osoba školskog uzrasta): Kada nastavnik predaje na govornom srpskom, ukoliko ne razumem zamolim ga da ponovi, na šta mi on odgovori „Zašto ne slušaš?”. Kako da slušam kad ne čujem? Nastavnik zna znakovni jezik, ali ne želi da se njime služi.

Muška osoba (20 godina): Moje iskustvo je vezano za srednju školu i predmet na kome sam imao dobre ocene jer sam mogao da učim i odgovaram na svom maternjem jeziku, znakovnom jeziku. Nastavnik koji je predavao taj predmet je otišao u penziju i zamenio ga drugi koji uopšte nije znao znakovni jezik. Kada je trebalo da odgovaram, kao i obično učinio sam to na znakovnom jeziku i profesor me ništa nije razumeo i stalno sam dobijao loše ocene.

Muška osoba (21 godina): Moja sestra ima gluvu ćerku za koju su uspeli da angažuju pedagoškog asistenta. Zapravo su moju sestričinu prvo upisali u specijalni vrtić, ali nisu bili zadovoljni načinom rada i odlučili su da je upišu u redovnu školu verujući da će tu ipak dobiti bolji nivo obrazovanja. U početku je bilo teško, srećom uspeli su da, nakon dužeg insistiranja i pregovaranja, dobiju uslugu pedagoškog asistenta. Devojka koja radi kao pedagoški sistent nije prošla ni kroz kakvu stručnu obuku, nije profesionalni tumač za znakovni jezik, ona je dete gluvih roditelja. Međutim, bilo je jako teško naći nekoga ko bi bio zainteresovan za tu poziciju, pa su se stoga odlučili da angažuju nju. Ona prevodi mojoj sestričini svu komunikaciju u školi sa čujućom okolinom. To bi trebalo da radi profesionalni tumač za znakovni jezik, međutim ovde je situacija sa tumačima teška, ima ih malo, ne mogu da se zaposle i samim tim su demotivisani i to je problem. A što se tiče pedagoškog asistenta koji je dodeljen mojoj sestričini, naravno, odlično je što ga ima, ali ima tu i mnogo manjkavosti koje bi trebalo rešiti, tako da situacija nije skroz sjajna.

III. NAČIN UPOTREBE USLUGE TUMAČA ZA ZNAKOVNI JEZIK

Član 11. Zakona uređuje proces i način pružanja usluge tumača za znakovni jezik od strane udruženja osoba sa invaliditetom. Ukratko, proces je sledeći:

Gluva osoba se zahtevom obraća lokalnom udruženju osoba sa invaliditetom da joj se obezbedi usluga tumača za znakovni jezik. Preduslov da udruženje pruži ovakvu uslugu je da raspolaže sredstvima opredeljenim u skladu sa zakonom za te namene.

U praksi, sredstvima za te namene raspolažu lokalna udruženja gluvih osoba, pa se gluve osobe obraćaju tim udruženjima. Zakon ne propisuje da se usluga može obezbediti samo članu udruženja. Ukoliko bi udruženje uskratilo uslugu tumača po tom osnovu, ono bi bez pravnog osnova uskratilo pravo na upotrebu tumača, čime bi bilo u prekršaju Zakona.

Ovde je potrebno razjasniti da namene za upotrebu sredstava nisu jedinstveno definisane. U praksi, sredstva se obezbeđuju iz projektnog finansiranja Ministarstva. U tom smislu namena se utvrđuje posredno – odlukom Ministarstva da podrži projekat sa kojim udruženje gluvih konkuriše, u kom se mogu ili ne moraju naći precizirane oblasti u kojima udruženje pruža usluge prevodenja. Prema podacima Gradske organizacije gluvih Beograda, oblast u kojima gluve osobe najčešće potražuju usluge tumača je zdravstvo, a zatim slede: socijalna podrška koju korisnici dobijaju u organizaciji od socijalnog radnika, telefonski razgovori putem VRCa, i komunikacija u javnim institucijama. Zbog toga je potrebno definisati oblasti u kojima udruženje može (mora!) pružiti prevodilačke usluge, na osnovu kojih kriterijuma se onda zahtev može i odbiti. Ovo se naročito odnosi na oblast prevodenja u sudskim postupcima i drugim zadacima za koje institucije mogu usloviti ostvarivanje prava ili interesa angažovanjem usluge sudskog tumača za znakovni jezik.

Kao primer dobre prakse navodimo Prevodilački servis za znakovni jezik Gradske organizacije gluvih Beograda, koji je 2009. godine počeo sa radom preko projekatog finansiranja, a 2012. godine izradio interne politike i procedure za pružanje usluga. Nažalost, funkcionisanje Servisa i nakon 10 godina zavisi od projekatog finansiranja, te se politike i procedure menjaju pri svakom novom projektu i nisu u potpunosti primenjive na druge lokalne sredine.

Ako udruženje nije u mogućnosti da obezbedi upotrebu usluge tumača za znakovni jezik, zahtev gluve osobe treba da prosledi savez udruženja koji se bavi zaštitom gluvih osoba. U praksi, ovo se odnosi na Savez gluvih i nagluvih Srbije. Ukoliko Savez raspolaže

sredstvima opredeljenim u skladu sa zakonom za te namene, obezbediće upotrebu usluge tumača angažovanjem tumača za znakovni jezik. Međutim, ukoliko Savez nije u mogućnosti da pruži uslugu, nije regulisano na koji način dalje gluva osoba može ostvariti svoje pravo u konkretnom slučaju.

Sa formalne strane, predstavljeni proces ukazuje da gluva osoba upućuje zahtev udruženju gluvih. Zahtev po svojoj suštini predstavlja zahtev za ostvarivanje prava koje se jemči ovim zakonom. U tom smislu, potrebno je razmotriti da li proces treba formalizovati, naročito zbog okolnosti da može imati ishod da prvo udruženje, a potom i Savez, ne pruže uslugu tumača za znakovni jezik. U takvim okolnostima postavlja se pitanje, da li dolazi do povrede/uskraćenja prava i na koji se način to može utvrditi.

No, u nedostatku preciznijih pravila, preporuka udruženjima je da jasno definišu u kojim oblastima se usluge mogu pružiti, a potom i da definišu obim usluga koje mogu da pruže u određenom vremenskom periodu, u skladu sa raspoloživim sredstvima. Na taj način mogu imati i formalno uporište za odluku da odbiju da pruže uslugu. Takođe preporučujemo udruženjima svojim internim pravilima utvrde način postupanja po obraćanjima korisnika, naročito u pogledu rokova za blagovremeno zakazivanje prevodilačke usluge, i sl. Konačno, preporučujemo udruženjima da svaki put kada odbiju uslugu, o tome pisanim putem obaveste Savez.

Kako bi sagledali faktičko stanje, učesnicima fokus grupa je postavljeno pitanje - u kojim situacijama koriste usluge tumača za znakovni jezik i za koje potrebe. Učesnici su naveli da od kada je usvojen Zakon, uglavnom angažuju tumače za potrebe zdravstvenih usluga, potom policije, suda i u komunikaciji sa javnom upravom. Takođe su naveli i spektar usluga koje pruža video reley centar, poput komunikacije sa porodicom i čujućim prijateljima, kao i usluge vezane za zapošljavanje, posao, socijalnu podršku, prevod teksta na srpski znakovni jezik i vice versa, itd. Učesnici su izrazili zadovoljstvo što putem VRC mogu samostalno da obave sve što mogu i osobe koje čuju, telefonskim putem.

Sa druge strane, učesnici navode da su to oblasti za koje znaju da će uslugu i dobiti zato što su među prioritetnijim uslugama. Na pitanje u kojim situacijama bi želeli da angažuju tumače se fokus i potreba

usmerila na obrazovanje (formalno i neformalno), kulturu (pozorište, koncerti, književne večeri i sl.) politika, turizam.

Usled nedostatka kapaciteta i standarda usluge učesnici su naveli neka negativna iskustva:

Ženska osoba (60 godina): Ja sam pre dve ili tri godine polomila nogu i stavili su mi gips. Išla sam tada sa tumačem (koji je kasnije prestao da radi). Bili smo u čekaonici i u 15 časova tumač mi je rekao „Ja se izvinjavam ali moje radno vreme je do 15 časova“. Ja sam bila šokirana. Pitala sam šta da radim. Tumač mi je rekao „Ništa samo predajte ovu dokumentaciju“ i otišao i ja sam ostala sama. Meni nije bilo pravo, ali šta ću, ostala sam sama da čekam. Morala sam da držim četvore oči otvorene kako bih sa usana pročitala kada me prozovu što nije bilo ni malo lako. Konačno su me prozvali i ja sam na štakama prišla i rekla im da ne čujem. Sve se dobro završilo, oni su mi skinuli gips, rezultati su bili dobri.

Kako to mislite „da li sam prijavila slučaj“? Gde da prijavim?

I taj problem radnog vremena. Ako tumačima radno vreme završava u 15 časova, šta se događa sa potrebama za prevode-njem posle 15 časova?

Ženska osoba (26 godina): Moja ćerka ide u osnovnu školu i za roditeljske sastanke me obaveštavaju nekoliko dana ranije, a čim dobijem obaveštenje pokušam da zakažem tumača. Međutim, samo jedan tumač radi na terenu za ovoliki broj korisnika i potrebno je ranije rezervisati termin. Takođe je problem zakazati tumača u večernjim satima i zbog toga sam prestala da idem na roditeljske sastanke i komuniciram sa učiteljicom kada je nešto važno putem sms poruka. Meni bi tumač za roditeljske sastanke vrlo značio, majka sam i želim da budem upućena u sve što se tiče mog deteta.

Član 11. Zakona takođe utvrđuje obavezu Saveza da na svojoj internet prezentaciji obezbedi dostupnost i da se stara o ažurnosti podataka o tumačima za znakovni jezik i području na kome pružaju uslugu,

odnosno o mogućnostima angažovanja tumača za znakovni jezik. Uvidom u sajt Saveza, stiče se utisak da ova obaveza nije ispunjena.¹²

Model ostvarivanja prava iz ovog Zakona pred lokalnim udruženjem gluvih, odnosno Savezom gluvih i nagluvih Srbije, smatramo dobrim budući da zajednica gluvih preko svog udruženja ima najveću kontrolu nad ovim procesom. Model doprinosi ispunjenju jednog od načela Zakona, da gluve osobe treba da budu uključene u donošenje odluka koje se tiču upotrebe znakovnog jezika. Zbog toga smatramo da od modela ne treba odustati već ga treba dalje jačati, zajedničkim radom udruženja, Saveza i Ministarstva na izradi procedura ali i obezbeđivanjem adekvatnih sredstava. Sa stanovišta održivosti, ta sredstva ne treba da budu projektnog karaktera, već vid trajne podrške udruženjima da omoguće pružanje prava korisnicima Zakona.

Učesnici fokus grupa su ukazali na problem da usluge koje se pružaju nisu dovoljne da se potpuno i samostalno uključe u sve životne sfere, jednako sa osobama koje čuju.

U najvećem broju učesnici izražavaju zabrinutost što još uvek nisu dostupne usluge koje se pružaju u hitnim situacijama. Nisu dostupni hitna pomoć, policija, vatrogasci i nacionalne SOS službe. Prenosimo nekoliko svedočenja gluvih osoba koje govore u prilog alarmantne potrebe za kreiranjem i radom SOS službe dostupne gluvim osobama.

Ženska osoba (41 godina): Imala sam hitnu situaciju kada mi se dete razbolelo u subotu noću, a nisam imala način da pozovem dežurnu zdravstvenu službu. Snašla sam se tako što je moj brat, takođe gluva osoba, pisanim putem komunicirao u dežurnoj apoteci gde su mu dali lek za moje dete.

Muška osoba (61 godina): Tako je i u drugim hitnim situacijama, kao što je primera radi provala stana. Poznajem jednu gluvu osobu koja živi sama i kojoj su provalili u stan i da nije imala kako

¹²<http://www.savezgluvihsrbije.org.rs/>

da prijavi sve do sutradan dok se nije obratila socijalnoj radnici u organizaciji gluvih i zatraži pomoć. Meni se lično dogodilo da sam oko 23 časa povredio glavu, a nisam mogao da pozovem hitnu pomoć.

Ženska osoba (40 godina): Ukoliko nekome na ulici pozli, nismo u mogućnosti da pozovemo hitnu pomoć. Jednom se dogodilo da je starijem čoveku pozlilo na ulici i bez obira što sam želela da pomognem i pozovem hitnu pomoć nisam mogla to da uradim i produžila sam. Jednoj gluvoj osobi je pozlilo i poslala je poruku svojoj ćerki koja je obavestila tumače i hitnu pomoć. Meni se dogodilo da sam bila kod kuće sama u tom trenutku i putem video poziva preko Video relej centra pozvala hitnu pomoć i pokušala da objasnim koje tegobe imam. Lekar u hitnoj pomoći nije znao kako funkcioniše video prevođenje što je uzrokovalo da izgubimo 15 minuta objašnjavajući se.

Ženska osoba (40 godina): Imala sam situaciju da su se u mojoj stambenoj zgradi zapalile instalacije i imajući potrebu da reagujem nisam mogla da pozovem vatrogasce. Sva sreća pa je neko od komšija zvao.

Muška osoba (36 godina): Dogodilo mi se pre oko godinu dana da su pokušali da me odžepare. [...] Nisam mogao da pozovem policiju ili bilo kako da zatražim pomoć čak ni pisanim putem jer mi je znakovni jezik maternji jezik, a pisani srpski ne poznajem dovoljno. Ostao sam u strahu i šokiran.

Muška osoba (29 godina): U mojoj zgradi je izbio požar. Nisam imao način da pozovem vatrogasce, pritom je bila noć. Problem je nastao kada su vatrogasci stigli, jer je sam pozvao tumača preko video poziva kako bi mogao da komuniciram sa njim, ali vatrogasci su mi, misleći da snimam događaj, rekli da isključim telefon. Pokušao sam da im objasnim da ne snimam već koristim uslugu tumača, pokazao im tumača na ekranu sa druge strane, ali to nije vredelo i oni su i dalje insistirali da isključim i ostavim telefon. Bio sam uplašen i sve je bilo veoma neprijatno i teško.

Ženska osoba (60 godina): Pre oko godinu dana obijen mi je stan. Prethodno je već napravljen dogovor sa policijskom stanicom da gluve osobe mogu da ih kontaktiraju putem sms poruka. Objašnjeno im je da je gluvim osobama srpski jezik drugi jezik i da ne vladaju svi poednako pravilima i gramatikom. Poslala

sam sms policiji i budući da ne vladam najbolje srpskim jezikom, tekst poruke je bio napisan sa mnogo gramatičkih grešaka i policija jeste dobila poruku ali nije reagovala na taj poziv. [...] Nakon svega toga sam otišla u policiju i tek tada su u policijskoj stanici shvatili šta se desilo. Nismo taj slučaj nikome prijavljivali. U policiji su shvatili da se desio propust.

Ženska osoba (43 godine): Bila je situacija kada se dogodio požar u kući na spratu i kada sam pozvao vatrogasce preko komšije, vatrogasci su došli kod mene u prizemlje i kada sam pokušao da objasnim da je požar gore, pozvao sam tumača preko video poziva, vatrogasac je insistirao da prekinem poziv jer nije želeo da ga snimaju. Kada je shvatio o čemu se radi, uzeo je telefon da razgovara sa tumačem, ne shvatajući da se radi o video pozivu.

Istovremeno, može se razmišljati o širenju mreže pružalaca usluga tumača na druge subjekte, a naročito one pred kojima gluve osobe ostvaruju prava i interese. Ova materija uređena je Članom 13. Zakona koji uređuje oblast pružanja usluge tumača za znakovni jezik od strane javne službe.

Gluve osobe mogu se obratiti javnoj službi (javnoj instituciji) koja ima nekoliko mogućnosti da to učini. Prvi način je da uslugu obezbedi od strane zaposlenog koji zna znakovni jezik i preko koga se može obezbediti usluga tumača za taj jezik. Alternativno, tumača treba obezbediti na teret sredstava te službe pod uslovom da udruženje, odnosno Savez ne raspolaže sredstvima opredeljenim u skladu sa zakonom za te namene, odnosno da je potrebno obezbeđivanje neodložne usluge tumača za znakovni jezik.

S tim u vezi postoji nekoliko otvorenih pitanja o kojima treba povesti razgovor između udruženja, Saveza, Ministarstva i javnih službi. Potrebno je da javne službe utvrde da li raspolažu sopstvenim resursima za pružanje usluge tumača i koje kriterijume ta osoba treba da ispuni da bi mogla kvalitetno da pruži uslugu. Treba usaglasiti na koji način javne službe informišu gluve osobe o tome da li raspolažu sopstvenim tumačem. Dalje, nije do kraja jasno, na koji način se utvrđuje da li udruženje odnosno Savez raspolažu sredstvima za prevođenje, ko to treba da utvrdi, i sl. jer, na osnovu ove okolnosti proističu obaveze javne službe u vezi sa angažovanjem i plaćanjem rada tumača. Konačno, šta javna služba treba da uradi ukoliko ne raspolaže zaposlenom osobom koja je u stanju da obavi posao tumača, a udruženje ili Savez raspolažu sredstvima za prevođenje u konkretnom slučaju? Pretpostavka je da će u takvim situacijama javna služba uputiti gluvu osobu da se obrati udruženju.

Kako bi se razjasnio deo navedenih dilema, u okviru istraživanja od Gradske uprave Grada Beograda zatražili smo eventualne podzakonske ili interne akte, ukoliko ih je gradska uprava donela, u vezi sa obavezama gradske uprave iz Člana 13. Zakona o upotrebi znakovnog jezika. Gradska uprava odgovorila je da takvi akti ne postoje, odnosno da Gradska uprava „neposredno primenjuje Zakon“. Takođe, na pitanje, da li među matičarima u okviru gradske uprave postoje oni koji znaju znakovni jezik i mogu da na znakovnom jeziku pruže uslugu u okviru svoje profesije – matičara–, odgovoreno nam je da postoji jedan takav matičar, i to na području Gradske opštine Stari grad.

Faktičko stanje pristupačnosti institucija možemo sagledati kroz svedočenja gluvih osoba. Oni navode da kada im je bila potrebna hitna medicinska pomoć, pitali su komšije ili članove porodice da im pomognu i da zovu hitnu pomoć a u nekim situacijama i prolaznike na ulici. Učesnici fokus grupe su izrazili zabrinutost što, iako postoje akti pored zakona koji garantuju prisustvo tumača, u zdravstvu, posebno u trenutku hospitalizacije se o tome ne vodi računa. Organizacije ne raspolažu dovoljnim brojem tumača da bi jedan mogao da bude svakog dana uz bolesnika. Sa druge strane, u bolnicama nema pristupa internetu niti su medicinske ustanove opremljene a ni medicinski radnici edukovani da bi mogli da u takvim slučajevima koriste relej tumača.

Muška osoba (51 godina): Kada sam ležao u bolnici majka mi je dolazila svakodnevno u vreme kada su vizite i pomagala u komunikaciji između lekara, medicinskog osoblja i mene, jer bolnica nema tumača, a tumač iz Prevodilačkog servisa ne može da dolazi svaki dan jer je jedan na terenu i potreban je i drugim gluvim osobama u prevođenju. Kada bi imali deset tumača verujem da bi bila bolja situacija kao i da postoji tumač u zdravstvenoj ustanovi koji bi prevodio sve komunikacije, pri pretragama i utvrđivanju dijagnoze.

Takođe učesnici pominju i neadekvatnu uslugu javnih službi:

Muška osoba (29 godina): Ja sam sa članovima svoje organizacije 2016. godine išao u posetu jednom muzeju. Iz muzeja su nam rekli da su oni nagažovali tumača, ali kada smo došli shvatili smo da to nije bio profesionalni tumač; nije vladao znakovnim jezikom, to što je on koristio bila je više bila pantomima nego znakovni jezik i gluve osobe koje su bile tamo su bile uvređene što im je ponuđena takva usluga. I još su nam rekli da treba da platimo, na šta smo se mi pobunili i rekli da to nije u redu jer zbog lošeg prevoda nemamo pristup informacijama u tom vođenju. Onda su oni odlučili da nam ipak ne naplate ulaznice, ali smo samo razgledali eksponate, bez stručnog vođenja. Cela ta grupa gluvih se zaista osećala uvređenom zbog ovog postupka. Podneli smo pritužbu Povereniku za zaštitu ravnopravnosti, ali do danas nismo dobili nikakav odgovor.

Jedan od učesnika navodi negativno iskustvo sa auto školom.

Muška osoba (20 godina): U auto školi je teška komunikacija bez tumača. Teorijska nastava se sastoji od 40 časova teorije koji su jako bitni i koji traju po tri sata. Na njima moramo biti prisutni, a nije nam obezbeđeno prevođenje kao ni na prvoj pomoći.

IV. MERE ZA PODSTICANJE PRIMENE I UNAPREĐENJE UPOTREBE ZNAKOVNOG JEZIKA

Ranije je navedeno da neki zahtevi gluvih osoba koje upućuju udruženju odnosno Savezu, mogu rezultirati nepružanjem usluge. U takvim slučajevima, Zakon predviđa da se Savez obraća Ministarstvu radi obezbeđivanja razvoja i upotrebe usluge tumača za znakovni jezik u potrebnom obimu.

Zakon dalje propisuje u članu 15. da u tu svrhu Savez dostavlja Ministarstvu podatke o potrebama gluvih osoba, tumačima za znakovni jezik, sprovedenim uslugama od strane tumača za znakovni jezik i drugim podacima od značaja za obezbeđivanje usluge tumača za znakovni jezik u potrebnom obimu.

Zakon utvrđuje da Ministarstvo može ova sredstva obezbediti u okviru sredstava budžeta kojim raspolaže. Ali Zakon ne utvrđuje bliže koliki troškovi treba da budu opredeljeni, već načelno propisuje da to treba učiniti u skladu sa mogućnostima, odnosno u okviru raspoloživih sredstava. Zakon takođe kaže da se sredstva obezbeđuju u okviru sredstava teritorijalne autonomije i jedinica lokalne samouprave, sa namenskih budžetskih linija. U tom smislu, ovi organi vlasti takođe treba da budu aktivni učesnici razgovora o najboljim načinima da se obezbede prava iz ovog Zakona, za šta je preduslov da raspolažu informacijama o potrebama gluvih osoba.

Zakon dalje u članovima 17. i 18. propisuje mere za podsticanje primene znakovnog jezika na elektronskim medijima i putem telekomunikacionih usluga. Zakon predviđa niz mera koje bi, ukoliko bi bile primenjene, unapredile obaveštenost i komunikaciju gluvih osoba. Ali Zakon ove mere ne predviđa kao obavezne, niti utvrđuje minimum koji se mora ispuniti. Umesto toga, zadržava se na formulacijama da su obveznici „...dužni da sagledaju mogućnosti i rade na obezbeđivanju korišćenja usluga...” ili „...dužni su da sagledaju mogućnosti i rade na stvaranju uslova za omogućavanje praćenja audio-vizuelnih medijskih usluga...”. Iz ovakvih formulacija ne prističu nikakve opipljive obaveze koje bi dovele do praktičnog poboljšanja života gluvih osoba. O efektima primene ovih odredbi u delu koji se odnosi na medije bilo bi potrebno sprovesti monitoring medijskih sadržaja ili se osloniti na dostupne izveštaje

Regulatornog tela za elektronske medije. Prema saznanjima autorke izveštaja, JMU RTS je jedini elektronski mediji koji je nakon usvajanja Zakona povećao obim pristupačnih sadržaja, emitovanjem polučasovnih emisija koje su naknadno prevedene na Srpski Znakovni Jezik (SZJ). Emisije se emituju dva puta mesečno.

U domenu telekomunikacionih usluga, primetno je da sve veći broj gluvih osoba koristi korisničke pakete koji omogućuju kvalitetan protok interneta, korišćenje programa i aplikacija za video komuniciranje i preuzimanje velike količine sadržaja. Ipak, nije lako utvrditi u kojoj meri je ovo posledica usvajanja Zakona, a u kojoj meri je posledica tehnološkog razvoja i tržišnog takmičenja između pružalaca telekomunikacionih usluga.

Mere za unapređenje upotrebe znakovnog jezika uređene su članom 19. Zakona. Ovaj član prepoznaje u kojim oblastima i kakve vrste mera je potrebno preduzeti. To su mere za:

- ravnomerno obezbeđivanje brze i efikasne usluge u odnosu na potrebe gluvih osoba;
- usvajanje odgovarajućih propisa;
- promovisanje znakovnog jezika;
- razvoj mreže tumača za znakovni jezik u skladu sa potrebama;
- stvaranje uslova za dalju standardizaciju, razvoj i istraživanje srpskog znakovnog jezika i znakovnih jezika nacionalnih manjina i
- druge mere za podsticanje primene i unapređenje upotrebe znakovnog jezika.

Nažalost, Zakon ostaje na formulaciji da javna služba, Ministarstvo i drugi organi nadležni za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom i naučno – istraživačke, obrazovne i ustanove kulture, kao i drugi organi i organizacije sagledavaju potrebe i razvijaju mogućnosti za razvoj i primenu ovih mera. U tom smislu, može se konstatovati da eksplicitne i "uhvatljive" obaveze ne postoje, za koje bi se onda precizno moglo utvrditi jesu li ili nisu primenjene. Ali, polazeći od vrsta mera koje treba razmotriti, ovaj član Zakona treba koristiti kao smernice za primenu i obavljanje osnovnih nadležnosti organa vlasti, kada prava ili interese pred tim organima ostvaruju gluve osobe.

Takođe, Zakon propisuje da navedene mere treba preduzimati u saradnji sa udruženjem, odnosno Savezom i drugim udruženjima koji se bave zaštitom interesa gluvih osoba. Drugim rečima, pred nosioce odgovornosti za sprovođenje Zakona stavlja se obaveza da mere razvijaju i usklađuju sa gluvim osobama, pa efekte primene ovog Zakona treba ceniti i na osnovu pokazatelja u kojoj se meri to u praksi dešava.

U okviru istraživanja, uputili smo pitanje Ministarstvu, između ostalog, koje je mere ono preduzelo u vezi sa svojim nadležnostima i obavezama iz člana 19. Zakona o upotrebi znakovnog jezika. Ministarstvo u odgovoru na naša pitanja u ovom delu nije pružilo informacije, te u ovom trenutku tek treba na osnovu potpunih informacija utvrditi efekte primene Zakona.

Konačno, Zakon postavlja obaveze i pred udruženja i Savez, da sami preduzimaju mere za razvoj mreže i omogućavanje upotrebe usluge tumača za znakovni jezik na celoj teritoriji Republike Srbije.

Savez gluvih i nagluvih Srbije od 2011. godine, podrškom nadležnog ministarstva a putem projektnih aktivnosti podržava rad 44 prevodilačkih servisa u 44 lokalne organizacije gluvih širom Srbije.

V. NADZOR

Nadzor nad primenom Zakona vrši Ministarstvo. Nadzorna uloga Ministarstva Zakonom dalje nije uređena-precizirana. Analiza prakse Ministarstva u ovom domenu pokazaće na koji način Ministarstvo primenjuje svoje nadzorno ovlašćenje i da li je potrebno izvršiti dopunu Zakona u ovom delu. U okviru istraživanja uputili smo sledeća pitanja Ministarstvu:

- Da li je formirana organizaciona jedinica u sastavu Ministarstva, odnosno da li je nekoj postojećoj organizacionoj jedinici u sastavu Ministarstva poveren posao nadzora nad primenom Zakona o upotrebi znakovnog jezika?
- Ukoliko jeste, koliki broj ljudi je angažovan na ovim poslovima, na kojim pozicijama ti ljudi rade, i na koji način je Ministarstvu moguće prijaviti nepravilnosti u primeni Zakona?

- Na koji način je do sada Ministarstvo sprovodilo svoju nadzornu ulogu?
- Da li postoje izveštaji o ovakvim aktivnostima Ministarstva?
- Da li postoje subjekti kod kojih je Ministarstvo uočilo propuste u primeni Zakona o upotrebi znakovnog jezika?
- Da li je Ministarstvo kao organ ovlašćen za nadzor nad primenom Zakona o upotrebi znakovnog jezika do sada uputilo neke zahteve za pokretanje prekršajnog postupka?

Ministarstvo je u odgovoru na naša pitanja naveo da nije vršen nadzor nad primenom Zakona o upotrebi znakovnog jezika. Takođe, da u Ministarstvu nije formirana posebna organizaciona jedinica, niti je u nekoj od postojećih organizacionih jedinica poveren posao nadzora nad primenom ovog Zakona.

VI. KAZNE NE ODREDBE

Kaznenim odredbama predviđene su kazne za prekršaje četiri člana Zakona, koji uređuju: upotrebu znakovnog jezika u ustanovama obrazovanja (član 9); uslugu tumača za znakovni jezik od strane udruženja, odnosno saveza (član 11); uslugu tumača za znakovni jezik od strane javne službe (član 13), i uslugu tumača za znakovni jezik kod poslodavca (član 14).

Podsećamo da je više članova Zakona formulisano tako da nije utvrđena konkretna „uhvatljiva“ obaveza obveznika Zakona, čije bi se ispunjavanje kasnije moglo preispitivati i eventualno prekršajno kažnjavati. Ovo je najočiglednije u članovima zakona koji koriste formulacije „...dužan da sagleda mogućnosti i radi na obezbeđivanju...“ ili „...dužan da sagleda mogućnosti i radi na stvaranju uslova za omogućavanje...“

Nedostatak kaznenih odredbi u vezi sa nekim članovima Zakona u praksi dovodi do toga da načela Zakona, iako proklamovana, ne mogu zaživeti u dovoljnoj meri, čime željeni efekti Zakona izostaju.

Na osnovu do sada prikupljenih informacija o praksi prekršajnih sudova, ukazujemo da Prekršajnom sudu u Nišu, Beogradu i Kragujevcu nije upućen niti jedan zahtev za pokretanje prekršajnog

postupka. Samim tim, nakon više od tri godine od usvajanja Zakona, nije bilo sudskih odluka ovih suda u materiji koju razmatramo. Odgovor na ista pitanja od Prekršajnog suda u Novom Sadu nismo dobili. Zvaničnim putem saznali smo da ni Prekršajni apelacioni sud nema nikakvu sudsku praksu u vezi sa primenom Zakona o upotrebi znakovnog jezika.

Praksa Poverenika za zaštitu ravnopravnosti

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (u daljem tekstu: Poverenik) nije neposredno nadležan da utvrđuje povrede prava iz Zakona o upotrebi znakovnog jezika. Mandat ove institucije ustanovljen je Zakonom o zabrani diskriminacije, čija primena nije primarni fokus ovog istraživanja.

Međutim, Zakon o zabrani diskriminacije utvrđuje da Poverenik *prati sprovođenje zakona i drugih propisa, inicira donošenje ili izmenu propisa radi sprovođenja i unapređivanja zaštite od diskriminacije i daje mišljenje o odredbama nacрта zakona i drugih propisa koji se tiču zabrane diskriminacije*. Poverenik *takođe preporučuje organima javne vlasti i drugim licima mere za ostvarivanje ravnopravnosti*.

S tim u vezi, u istraživanju polazimo od okolnosti da gluve osobe po osnovu svog invaliditeta štiti Zakon o zabrani diskriminacije, ali i da ih po osnovu činjenice da koriste znakovni jezik štiti Zakon o upotrebi znakovnog jezika. Drugim rečima, razmatramo antidiskriminacione potencijale i domašaje Zakona o upotrebi znakovnog jezika u domenu rada Poverenika.

Nastojimo da istraživanje otvori diskusiju o sledećim temama:

- a) Da li je, i na koji način, usvajanje Zakona o upotrebi znakovnog jezika uticalo na postupanje Poverenika u vezi sa mogućom diskriminacijom gluvih osoba?
- b) Kakve su mogućnosti da praksa Poverenika utiče na stanje primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika?

Informacije o praksi Poverenika prikupljene su pomoću mehanizama Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Prema odgovoru Poverenika na naš zahtev, nakon usvajanja Zakona, ovoj nezavisnoj instituciji formalnim putem – pritužbom, obratilo se devet pritužilaca tvrdeći da su povređena prava zajemčena Zakonom o zabrani diskriminacije, koja se odnose na upotrebu znakovnog jezika. Ovom analizom, dakle, nisu obuhvaćene pritužbe gluvih osoba u vezi sa mogućom diskriminacijom po drugom osnovu (npr. na osnovu pola ili verskog opredeljenja).

Kada se dostavljeni predmeti posmatraju statistički, u postupku po jednoj pritužbi Poverenik je dao mišljenje da je došlo do povrede odredaba Zakona o zabrani diskriminacije. U jednom slučaju dato je mišljenje da nije došlo do povrede odredaba ovog Zakona. U četiri predmeta postupak pred Poverenikom je obustavljen jer su podnosioci odustali od pritužbe, dok u tri slučaja nisu dopunili pritužbe u skladu sa Zakonom.

Ipak, uvidom u jedini predmet iz pribavljene istraživačke građe u kojem je utvrđeno da je došlo do povrede Zakona o zabrani diskriminacije, stiče se utisak da je povreda uočena u odnosu na invaliditet osobe, a ne upotrebu znakovnog jezika. Konkretno, gluva osoba je izjavila pritužbu protiv rent-a-car firme, čiji je službenik na neprihvatljiv način komunicirao sa gluvom osobom, neosnovano praveći razliku u pružanju usluge usled činjenice da se radi o gluvoj osobi („*Gluva osoba vozi?!*, *Gluva osoba hoće vozilo?!*). Ovaj predmet okončan je mišljenjem Poverenika da je postupanjem zaposlenog gluva osoba stavljena u nepovoljniji položaj čime je nastupila povreda Zakona, te je radniku firme preporučeno da uputi pisano izvinjenje gluvoj osobi. Bez upuštanja u dalje predstavljanje i polemiku o ovom slučaju imajući u vidu da izlazi iz opsega analize primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika, ukazujemo da predmet može ohrabriti gluve osobe da slede put pritužioca iz ovog predmeta u zaštiti svo-

jih prava pred institucijom Poverenika. Takođe, predmet može da posluži kao osnov za diskusiju o ispitivanju granice odgovornosti zaposlenih u firmi/organu i organa/firme kao pružaoca usluge odnosno poslodavca, kada dođe do diskriminatornog postupanja.

Analizom sadržaja predmeta u kojima je postupao Poverenik, uočava se, pre svega, da sadržina pritužbi veoma varira. Na primer, deo pritužbi ne sadrži minimum potreban da bi Poverenik mogao da dalje postupa. Konkretno, u tri pritužbe nije naveden organ u odnosu na koji se pritužba odnosi, niti je navedeno gde se desio događaj povodom koga se podnosi pritužba, ne navodi se opis događaja niti se prilažu dokazi, a nedostaju informacije da li je pokrenut sudskih postupak. U tim prijavama navodi se samo opis osnova diskriminacije – invaliditet – i napomene da gluve osobe nisu u mogućnosti da samostalnu zakažu lekarske preglede, hitnu pomoć ili prijave nasilje u hitnim slučajevima. Na osnovu dostupne dokumentacije nije bilo moguće utvrditi šta se dešavalo nakon podnetih pritužbi, ali je evidentno da Poverenik na osnovu opisanih informacija ne može utvrditi povredu Zakona o zabrani diskriminacije. Nasuprot tome, jedna pritužba napisana je vrlo temeljno, sa priloženim aktima organa na koji se podnosilac pritužuje, izjašnjenima drugih organa kojima se podnosilac obraćao u postupcima zaštite prava. Stoga je Poverenik mogao da donese mišljenje u predmetu. Konkretno, Poverenik je našao da nije došlo do kršenja Zakona o zabrani diskriminacije, ali je uputio preporuke nadležnom regulatoru u oblasti na koju se pritužba odnosila, kao i zakonodavnoj grani vlasti za unapređenje stanja u ovoj oblasti.

Dalje, na osnovu pribavljene dokumentacije nije moguće sa sigurnošću utvrditi ko se nalazi u ulozi podnosioca pritužbe. Uočava se da se u delu predmeta to čine lokalne organizacije gluvih osoba. U tom smislu, u jednom predmetu udruženje je u ima svoje članice izjavilo pritužbu u kojoj se navodi da joj je u zadržavstvenoj ustanovi uskraćeno pravo da koristi tumača. Poverenik je po prijemu pritužbe obavestio organizaciju da pritužbu dopuni informacijama o osobi čija su prava povređena i da priloži saglasnost te osobe da organizacija u njeno ime podnese pritužbu. Nakon toga organizacija je obavestila Poverenika da nije u mogućnosti da dobije saglasnost jer je osoba u čije ime organizacija podnosi pritužbu odustala daljeg postupka pod uticajem članova svoje porodice.

U konkretnom slučaju, ohrabruje postupanje Poverenika koji je pritužiocu podučio o mogućnosti da i bez saglasnosti lica pokrene postupak pred ovom institucijom, tako što, kao organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava, podnese pritužbu u ime grupe lica koja su doživela istu vrstu povrede prava. U nastavku dopisa Poverenik je predočio način na koji se takva pritužba može napisati. Stiče se utisak na osnovu pribavljene dokumentacije, da je ovim dopisom predmet je okončan.

Ovaj slučaj ističemo kako bismo ukazali na, sa jedne strane, probleme sa kojima se suočavaju gluve osobe u fazi zaštite svojih prava nakon što dožive diskriminaciju, budući da u najbližem okruženju ponekad nedostaje podrška. Takođe, slučaj ukazuje na pravne načine na koje organizacije gluvih mogu pružiti podršku svojim članovima, grupnim zastupanjem u srodnim i frekventnim slučajevima diskriminacije.

Imajući u vidu predstavljene predmete, nalazimo da u praksi Poverenika do sada nije bilo slučajeva u kojima je Poverenik utvrdio diskriminaciono postupanje, tako što je subjekt koji je istovremeno obveznik Zakona o upotrebi znakovnog jezika, gluvoj osobi zabranio (ili nije omogućio) upotrebu znakovnog jezika ili usluge tumača znakovnog jezika.

Razloge nepostojanja ovakve prakse treba prvenstveno prepoznati u nedovoljnoj informisanosti gluvih osoba o svojim pravima i mogućnosti da, kada budu žrtve diskriminacije, svoja prava zaštite pred Poverenikom.

Nakon što smo prikazali praksu Poverenika nakon stupanja na snagu Zakona o upotrebi znakovnog jezika, ukazaćemo i na jedan predmet¹³ u radu Poverenika koji je formiran i okončan pre početka primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika.

13 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Pritužba M. G. protiv NSZ zbog diskriminacije na osnovu invaliditeta u oblasti rada i zapošljavanja, objavljeno: 14. jun 2012. Dostupno na: <http://ravnopravnost.gov.rs/pritužba-m-g-protiv-nsz-zbog-diskriminacije-na-osnovu-invaliditeta-u-oblasti-rada-i-zaposljavanja/>

M.G, gluva osoba i korisnik znakovnog jezika, podnela je pritužbu Povereniku protiv Nacionalne službe za zapošljavanje. Poverenik je tom prilikom utvrdio da je „izvršen akt diskriminacije – uznemiravanje i ponižavajuće postupanje, zabranjen čl. 12. u vezi sa čl. 26. Zakona o zabrani diskriminacije. Bez namere da se upuštamo u specifičnosti slučaja sa stanovišta primene Zakona o zabrani diskriminacije, izdvojićemo dve konstatacije iz mišljenja Poverenika koje su relevantne za ovu analizu:

Utvrđeno je, takođe, na osnovu saglasnih izjava podnosioca pritužbe i I. B. da je do konflikta došlo upravo zato što M. G. prvobitno nije dozvoljeno da u komunikaciji sa zaposlenima koristi usluge I. B, tumača za znakovni jezik.

[...]

Sveukupni odnos i ponašanje zaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje, a posebno nedozvoljavanje prisustva I. B, koja je angažovana kao podrška M. G, [...] nesumnjivo vredi dostojanstvo podnosioca pritužbe i stvara ponižavajuće i uvredljivo okruženje.

Stupanjem na snagu Zakona o upotrebi znakovnog jezika, praksa koju je konstatovao Poverenik u konkretnom slučaju postala je prekršajno kažnjiva (član 21, stav 1 tačka 3 i stav 2 istog člana, a u vezi sa članom 13 Zakona). Javna služba (Nacionalna služba za zapošljavanje) efektivno je uskratila upotrebu (zabranila uslugu) tumača za znakovni jezik koju je stranka sama obezbedila.

U tom smislu, potrebno je razmotriti najbolje načine da se nedozvoljeno postupanje sankcioniše ne samo primenom nadležnosti Poverenika u vezi sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije (mišljenje i prateće preporuke), već i da se u svakom narednom srodnom slučaju aktiviraju mehanizmi prekršajnog kažnjavanja utvrđenih Zakonom o upotrebi znakovnog jezika.

Na kraju, ukazaćemo da je Poverenik imao aktivnosti koje nisu bile vezane samo za izjavljene pritužbe. Poverenik je izradio preporuke u vezi sa radom Javno beležničke komore, a u vezi sa primenom tarifnika za rad javnih beležnika u predmetima u kojima se pojavljuju gluve osobe. Kako pitanja tarife nisu u direktnoj nadležnosti Poverenika, ovde nećemo detaljno predstavljati

problem. Samo ćemo ukazati da u Republici Srbiji i dalje nisu u potpunosti utvrđena pravila učešća tumača u predmetima. Za sve takve predmete javni beležnici insistiraju na sudskim tumačima za znakovni jezik, što se može razumeti imajući u vidu specifičnosti materije. Međutim, javni beležnici nemaju fond od kog mogu da nadoknade troškove za angažovanje tumača. Istovremeno, prevodilački servisi u lokalnim udruženjima gluvih često nemaju sudske tumače koje mogu angažovati besplatno za korisnika. To dovodi do situacije da se od gluvih osoba očekuje da snose troškove za angažovanje tumača u procesima kod javnih beležnika, što ih stavlja u neravnopravan položaj i predstavlja diskriminatorno postupanje države prema gluvim osobama.

Zaključci

Rezultati istraživanja primene Zakona o upotrebi znakovnog jezika objavljuju se 4 godine nakon što je Zakon usvojen i počeo sa primenom. U nastavku sumiramo nalaze istraživanja. Zaključci se odnose na sadržaj Zakona i kvalitet primene Zakona.

Zakon je delimično inkorporirao odredbe UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (UNCRPD). Konvencija prepoznaje lingvistički identitet zajednice gluvih. Zakon o upotrebi znakovnog jezika inkorporirao je više odredaba Konvencije, a sam Zakon predstavlja prvi propis u Republici Srbiji koji je ovu materiju uređio. Zakon je utvrdio dva prava korisnika znakovnog jezika: pravo na učenje znakovnog jezika i pravo na upotrebu usluge tumača za znakovni jezik, koja su izuzetno značajna za afirmaciju i unapređenje položaja zajednice gluvih. Međutim, Zakon nije eksplicitno prepoznao dva jednako važna prava za gluve osobe: pravo na komunikaciju na znakovnom jeziku i pravo na učenje/obrazovanje na znakovnom jeziku. Dalje, zakon nije eksplicitno prepoznao srpski znakovni jezik i kulturu gluvih, što u praksi dovodi do toga da se država nije obavezala da preuzme aktivnu ulogu u njegovom promovisanju, dokumentovanju, izučavanju i podučavanju, posebno roditelja gluve dece i gluve dece u formalnom obrazovanju.

Takođe Zakon nije prepoznao jednu celu grupaciju osoba - gluvo-slepe osobe koje takođe koriste srpski znakovni jezik, i usluge prevođa koje se razlikuju od usluga koje koriste gluve osobe. Samim tim, izostala je podrška za ovu grupaciju ljudi.

Zakon je delimično uspostavio mehanizme da se zajemčena prava iz Konvencije u druge norme utvrđene Zakonom obezbede u praksi.

Usvajanjem Zakona o upotrebi znakovnog jezika, profesija tumača za znakovni jezik je zakonski regulisana. Posebno značajno je da se profesija našla u Sifarniku zanimanja u poglavlju koje definiše

profesije unutar profesija prevodilaca, tumača i lingvista¹⁴. Međutim, još uvek nije došlo do značajnijih pomaka u vezi sa formalnim obrazovanjem i stručnim usavršavanjem tumača, uprkos tome što Zakon sadrži odredbe koje su izrađene sa tim ciljem.

Ostvarivanje prava na uslugu tumača znakovnog jezika koje je zajemčeno Zakonom direktno je uslovljeno obimom sredstava iz javnih fondova koji se dodeljuju Savezu odnosno udruženjima za te namene. Finansiranje se obezbeđuje projektno, putem godišnjih programskih konkursa Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, sektora za zaštitu osoba sa invaliditetom. U tom smislu, evidentno je da **nivo ostvarenja prava na korišćenje usluge tumača znakovnog jezika zavisi od visine sredstava koja su opredeljena za ove svrhe putem projektnog finansiranja**. Takođe, neke lokalne samouprave angažuju tumače za svoje građane, što uzimamo kao primer dobre prakse i proaktivnog angažovanja institucija.

Neke obaveze utvrđene Zakonom su neprecizno definisane. Nosiocima odgovornosti za sprovođenje Zakona ostavljeno je široko polje sagledavanja mogućnosti da unaprede prava korisnika znakovnog jezika u domenu svojih nadležnosti. Iz ovakvih odredbi Zakona ne prističu nikakve opipljive obaveze, što onemogućuje ocenu ispunjenosti obaveza. Sa takvim formulacijama u Zakonu, nije realno očekivati da institucije preuzmu inicijativu i urade više da bi svojim gluvim korisnicima stvorili pristupačnije okruženje.

Nadzor nad primenom Zakona nije zaživeo. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nije u dosadašnjem radu oformilo organizacionu jedinicu u svom sastavu sa ovim mandatom, niti je razvilo praksu.

Kaznena politika nije uspostavljena. Prekršajni sudovi nisu do sada postupali u predmetima iz opsega ovog Zakona, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnik građana u svom radu još uvek nisu doneli akt iz domena svojih nadležnosti, a u vezi sa pitanjima iz opsega Zakona o upotrebi znakovnog jezika.

14 http://kodekssifara.minrzs.gov.rs/documents/Sifarnik_zanimanja.pdf?fbclid=IwAR3BL_EPmdJ3fIgm6LS-WkYAQtJjHsy8NUwaS1QUTR552aiE4kBTtjoWB-Q

Nedostaju kredibilni podaci o obimu i načinima kršenja Zakona.

Odsustvo kaznene prakse stoji u nesaglasju sa stanjem na terenu. Gluve osobe i udruženja gluvih ukazuju na slučajeve kršenja prava zajemčena ovim Zakonom. Ovde posebno ističemo svedočenja gluvih osoba da **do kršenja prava često dolazi u oblasti zdravstva** i to u komunikaciji, primanju i davanju informacija u primarnom, sekundarnom i tercijalnim ustanovama zdravstvene zaštite, pri hospitalizaciji i u urgentnim situacijama. Pored nemogućnosti da se traži hitna pomoć, korisnici ukazuju i na nepristupačnu policijski i vatrogasni sistem kao i sve nacionalne SOS usluge.

Pored zdravstvenih usluga, **gluve osobe ističu da su im prava najviše uskraćena u obrazovanju.** Ovo se pre svega odnosi na neadekvatnu ulogu srpskog znakovnog jezika u obrazovnom procesu gluvih osoba, odnosno na i dalje prisutan **problem da se gluvi đaci ne podučavaju srpskom znakovnom jeziku, ne obrazuju se na srpskom znakovnom jeziku,** kao i da su **usluge tumača i dalje nedostupne na svim nivoima obrazovanja.** Zajednica gluvih ne zagovara specijalno obrazovanje, već bilingvalno i bikulturalno obrazovanje, jer se obrazovanje gluvih osoba bazira na jeziku i kulturi i stoga je stav zajednice gluvih da bilingvalno obrazovanje čini sastavni deo inkluzivnog obrazovanja.¹⁵

No, slučajevi za koje smo saznali sprovodeći istraživanje, uključujući i svedočenja koja prenosimo u ovom izveštaju, često nisu bili adekvatno dokumentovani, dok su gluve osobe (samostalno ili preko zastupnika ili udruženja) započeli znatno manji broj postupaka sa ciljem da svoja prava zaštite.

Zaključujemo i da **gluve osobe nisu u dovoljnoj meri upoznate sa načinima na koje mogu da zaštite svoja prava** koja su im zajemčena ovim Zakonom kada dođe do povrede prava. U takvim situacijama gluve osobe se najčešće obraćaju svojoj lokalnoj organizaciji gluvih da bi dobili podršku.

15 Prema: Dr Jokinen M. (2015). Prezentacija "Inclusive Education in Accordance with the UN Convention on Rights of Persons with Disabilities – A New Framework for Bilingual Deaf Education?", Kongres Svetske federacije gluvih (WFD), Istanbul, Turska

Organizacije gluvih još uvek nisu u dovoljnoj meri prepoznale značaj zastupanja i drugih vidova podrške svojim članovima u slučajevima diskriminacije i uskraćivanja prava zajemčenih Zakonom o upotrebi znakovnog jezika. Značaj se ogleda kako na individualnom nivou – u zaštiti prava konkretne osobe, tako i u strateškom smislu – mogućnostima da uspeh u konkretnom predmetu pretvori u platformu za stvaranje nove prakse zaštite prava, informisanje članova i rad u zajednici gluvih, pritisak na obveznike Zakona da svoje obaveze poštuju, kao i za zagovaranje za bolju primenu propisa ili izmenu propisa.

Ratifikovanjem Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom i usvajanjem Zakona o upotrebi znakovnog jezika, država Srbija je priznala znakovni jezik kao jezik, ravnopravan sa govornim jezicima. Svi naši gluvi sagovornici, učesnici u ovom istraživanju, izrazili su nadu da će se time stvoriti uslovi za promenu pogleda stručne javnosti po pitanju uloge znakovnog jezika u obrazovanju i podizanju kvaliteta života gluvih osoba. Tako jedan sagovornik ističe:

Muška osoba (21 godina): U mojoj porodici su svi gluvi, završio sam i školu za gluve, tako da nisam imao probleme što se tiče razumevanja i uklapanja, a i škola je bila laka, ali je nivo obrazovanja koji smo tamo dobili jako nizak. Uvek iste informacije su se vrtele u krug, ništa se zapravo nije učilo. I primećujem sada da kada se nađu gluve i čujuće osobe nije im lako da se uklope i da nađu zajedničku nit komunikacije, različito razmišljaju, imaju različita iskustva, različite nivoe znanja i informacije na raspolaganju. Moj san je da tih razlika ne bude, da gluve i čujuće osobe budu ravnopravne u tom smislu, da lakše uspostavljaju komunikaciju i da se lakše povezuju.

Ovo istraživanje pokazuje da je u prethodne četiri godine, nakon usvajanja Zakona napravljen delimičan pomak u ovoj oblasti i da je potrebno još dosta mera preduzeti da se stanje unapredi. Preporuke koje navodimo u nastavku služe da se to učini, bilo boljom primenom postojećih propisa bilo njihovom izmenom.

Preporuke

PREPORUKE ZA BOLJU PRIMENU PRAVNOG OKVIRA

Neophodna je puna primena Zakona o upotrebi znakovnog jezika, Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom i svih ostalih relevantnih propisa. Svi društveni akteri, a naročito institucije kojima su poverena javna ovlašćenja, svojim postupanjem treba da doprinesu uklanjanju barijera u komunikaciji sa gluvim korisnicima znakovnog jezika, afirmaciji prava i prakse saobraćanja na znakovnom jeziku, i da prihvate znakovni jezik kao ravnopravan sa drugim jezicima u upotrebi.

S tim u vezi, preporuke su namenjene širokom krugu društvenih aktera, a prevashodno nadležnom Ministarstvu, Savezu i udruženju gluvih, javnim službama i nezavisnim organima, ali i svim drugim nosiocima odgovornosti i obaveza utvrđenih ovim Zakonom.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, u saradnji sa Savezem gluvih i nagluvih Srbije i udruženjima gluvih treba da uspostavi održiv sistem pružanja prevodilačkih usluga na znakovnom jeziku.

Organi autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave treba da uspostave održive mehanizme finansijske podrške lokalnim udruženjima gluvih za potrebe pružanja prevodilačkih usluga.

Sredstva koja se za te svrhe izdvajaju treba da budu dovoljna da se omogući ostvarenje prava zajemčenih Zakonom.

Treba sprovesti nadzor nad primenom Zakona, tako što će se omogućiti funkcionisanje nadzorne uloge Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.

Treba razjasniti pravni put ostvarivanja prava na angažovanje tumača znakovnog jezika i utvrditi način prepoznavanja eventualnih povreda tog prava, ukoliko udruženje i Savez ne pruže uslugu tumača za znakovni jezik.

Treba uključiti zajednicu gluvih u kreiranje nastavnih programa koji će odgovarati potrebama gluvih osoba, uvesti srpski znakovni jezik u nastavu za gluve učenike i unapređivati znanje i upotrebu srpskog znakovnog jezika kod nastavnog osoblja.

Javne službe, pružaoci medijskih i telekomunikacionih usluga i drugi nosioci odgovornosti treba da ispune svoje obaveze iz Zakona i sagledaju mogućnosti za unapređenje pristupačnosti za gluve osobe, i da o nalazima takve samoprocene informišu javnost i gluve osobe.

Javne službe treba da izrade interne pravilnike i uspostave procedure kojima će se stvoriti pristupačno okruženje za korisnike znakovnog jezika. Ovakvi akti treba da sadrže jasne instrukcije zaposlenima za komunikaciju sa gluvim korisnicima, na načelima utvrđenim ovim Zakonom.

Potrebna je dodatna podrška u edukaciji i podizanju svesti osoba angažovanih u javnim službama, posebno medicinskim radnicima i u obrazovanju, za komunikaciju sa gluvim ljudima i ostvarenje prava zajemčenih Zakonom.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti treba da intenzivira rad u zajednici gluvih, informiše gluve osobe o svojim nadležnostima i načinima na koji gluve osobe mogu pred njima ostvariti zaštitu svojih prava.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Savez gluvih i nagluvih Srbije i udruženja gluvih treba da se angažuju u fazi izrade propisa koja utiču na položaj korisnika znakovnog jezika i svojim komentarima doprinesu kvalitetu propisa.

Savez gluvih i nagluvih Srbije treba na svom sajtu da objavi i redovno ažurira spisak tumača znakovnog jezika.

Savez gluvih i nagluvih Srbije i udruženja gluvih treba da uspostave politike i procedure za pružanje prevodilačkih usluga i uspostave evidenciju pruženih usluga, kao i evidenciju usluga koje nisu mogle biti pružene.

Savez gluvih i nagluvih Srbije i udruženja gluvih treba da unaprede rad na informisanju svojih članova o pravima i načinima za zaštitu prava kada ona budu narušena.

Savez i udruženja treba da razviju sisteme za zastupanje i druge vidove podrške gluvim osobama u slučajevima kršenja prava. Ovo se odnosi na pokretanje strateških predmeta/sporova, saradnju sa eksternim pružaocima pravne podrške, unošenje strateški bitnih slučajeva kršenja prava u javni prostor i medije, i sl.

Potrebno je sprovesti širu kampanju edukacije i informisanja o komunikaciji sa gluvim osobama, o srpskom znakovnom jeziku i kulturi zajednice gluvih.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PRAVNOG OKVIRA

Preporuke koje iznosimo u nastavku odnose se kako na unapređenje Zakona o upotrebi znakovnog jezika, tako i na izmene drugih propisa.

Potrebno je:

Prepoznati kulturološko-jezički identitet gluvih osoba i zajemčiti pravo na komunikaciju na znakovnom jeziku.

Prepoznati srpski znakovni jezik kao prvi jezik zajednice gluvih u Srbiji.

Uspostaviti pravo na učenje/obrazovanje na znakovnom jeziku i obezbediti odgovarajuću infrastrukturu za to (nastavno osoblje fluentno na znakovnom jeziku, dovoljan broj tumača i saradnika u nastavi).

Urediti pitanja od interesa za glivoslepu populaciju, prvenstveno vidove podrške.

Prepoznati značaj i ulogu rane intervencije i utvrditi mehanizme podrške roditeljima gluve dece u učenju i korišćenju znakovnog jezika.

Utvrditi jasnije obaveze nosilaca odgovornosti, tako što će utvrditi minimum obaveza koje se moraju ispuniti, naročito u elektronskim medijima i telekomunikacijskim uslugama.

ANALIZA ANA
PRIMER PRIME
ZAKONAKOAKO
PO POTREBITR
ZNAKOVNOGKOC
JEZIK JEZIK

Gradska organizacija gluvih Beograda

www.gogb.org.rs